



Közép-kelet-európai körkép az EU-tagság kezdetén

Bakács András, Túry Gábor, Wisniewski Anna

Az Európai Unió bővítésével 2004. május elsején tagországgá vált Közép-Kelet-Európa öt állama és a Baltikum is. Történelmi lépésre szánta el magát az öreg kontinens, hiszen a második világháborút követő megosztottságnak vetett véget ezzel a döntéssel. A tagság elnyerése mindemellett nem csupán öröm, hanem komoly kihívás is az új tagállamok számára. A korábban a szovjet blokkhoz tartozó „új Európa” gazdaságai a rendszerváltás óta mélyreható strukturális átalakuláson mentek keresztül, amihez az integráció megkövetelte alkalmazkodási kényszer is kapcsolódott. A tagságból eredő harmonizációs feladatok korántsem értek véget, hiszen amellett, hogy az áruk és szolgáltatások szabad áramlása vagy a tőke liberalizáció terén ma már teljes az integráció, a munkaerő szabad áramlása vagy a schengeni rendszer átvétele, nem is beszélve a monetáris unióhoz kapcsolódó feladatokról, még komoly kihívások elé állítják a térség országait. A tagság óriási lehetőség is – lehetőség a felzárkózásra, a közös piac adta gazdasági nyitottságból, a politikai stabilitásból és a versenyképességi különbségekből fakadó előnyök kiaknázására. Az uniós büdzséből szintén érdemes az új tagállamoknak a lehető legtöbb forrást felhasználniuk az infrastrukturális, környezetvédelmi, illetve a regionális felzárkózáshoz kapcsolódó feladatok megvalósítására, ám a korábban csatlakozó tagállamok példája arra figyelmeztet, hogy ezek az alapok csak részben jelentenek megoldást egy tagállam reálkonvergenciájára, s egyébként is, az új csatlakozók számára jóval csekélyebb összegek állnak majd várhatóan rendelkezésre ilyen célokra. A közép-kelet-európai térség országai együtt, de nem azonos problémákkal lépnek az Európai Unióba, gazdasági fejlettségük, politikai stabilitásuk, illetve társadalmi problémáik sok tekintetben hasonlóak, de néhány ponton markáns különbségek is felfedezhetők.

Lengyelország politikai kérdőjelekkel vonult be az unióba: Leszek Miller miniszterelnök május 2-án távozott a miniszterelnöki bársonyszékből, miután pártja, a Baloldali Demokratikus Szövetség kettészakadását követően támogatottsága történelmi mélypontra esett. Előrehozott választásokról egyelőre senki nem beszél, mert nagy a veszélye annak, hogy

a transzformáció veszteségeinek problémáit megszólitó és ma már a legnépszerűbb pártok között számon tartott populista Önvédelem kerülne ki győztesen egy ilyen döntés hatására; ezt pedig ma senki nem merné megkockáztatni Varsóban. A köztársasági elnök Marek Belkát jelölte a miniszterelnöki posztra, akinek feladata nem lesz kisebb, mint a 90-es évek elején elkezdődött reformfolyamat befejezése, s mindezt egészen új társadalmi elvárások mellett. Amíg ugyanis a Balcerowicz-féle sokkterápiát a szervezetváltásra felkészült lengyel társadalom kész volt felvállalni, addig ma már a nyugati jóléti társadalmi modell felé kacsingató lengyelekkel nem könnyű a nyugdíjreformot és az egészségügyi rendszer átalakítását is tartalmazó megszorító csomagot elfogadtatni. A társadalmi problémák éppen akkor jelentkeznek, amikor a lengyel gazdaság az elmúlt évek lassulása után ismét növekedni látszik: az idei évre 4,8, jövőre 4,6%-os GDP-növekedést prognosztizálnak a vezető kutatóintézetek. Az infláció is a 3%-os szint alatt marad, s Varsónak egyelőre a folyó fizetési mérleggel sem lesznek problémái. Komoly gondot okoz ugyanakkor a magas költségvetési hiány (a GDP 5%-a) és az egyre növekvő adósságállomány (a GDP 48%-a), s a tartós növekedési pályához elkerülhetetlen lesz a szénbányászat, az egészségügy és a vasút modernizálásának végrehajtása, ami megint csak komoly áldozatokat kíván az eddig igen sokat áldozó lengyel társadalomtól.

„A tagság érdek, nem pedig szerelmi házasság” – adott hangot véleményének Vaclav Klaus cseh köztársasági elnök az ország uniós csatlakozásáról. A minden illúziót nélkülöző politikai felhang és a cseh társadalom EU-szkepticizmusa ellenére a májusi csatlakozás sok szempontból pozitív előjelű történelmi eseményként vonul majd be az ország történelmébe. Ez az első olyan szövetség a cseh állam és polgárai számára, amelyet önként vállaltak, és egyenlő félként lehetnek részesei. Valószínűleg ez lehetett az oka, hogy a csatlakozásról tartott referendumon végül 77%-ban igen szavazat született. Ma az újonnan csatlakozók közül Málta és Szlovénia után a harmadik legnagyobb egy főre jutó bruttó hazai terméket magának tudó Csehország gazdaságilag ko-

rántsem annyira sikeres. A kilencvenes évek elején megkezdett különutas szerkezetátalakítás nem hozta meg a várt eredményt, és az évtized közepén jelentősen visszavetette az ország gazdasági növekedésének ütemét. Uniós tagként Csehország a környezetvédelem, az infrastruktúra, a humán erőforrás-fejlesztés és a regionális politika területén támaszt az unió felé pénzügyi elvárásokat, s mivel az agrárium problémái nem terhelik olyan mértékben, mint a többi térségbeli országot, ezért várhatóan ezeken a területeken a visegrádi országok közül ő lesz képes a leghatékonyabban elosztani az erre fordítható pénzeszközöket, és fokozni gazdasági versenyképességét.

Szlovákia az európai integrációs folyamat nagy nyertese, mert a második körös ún. helsinki csoport tagjaként 1999-ben kezdte meg a csatlakozási tárgyalásokat, ám gyorsan avanszált, s Lettországgal egyetemben sikerült bekerülnie a bővítés első körébe. Mindez főként az 1998-ban bekövetkezett politikai váltásnak köszönhető, s ez az ami elvezetett az ország euróatlanti tagságához is. A külpolitikai sikerekre mindamelllett árnyékot vet az egykoron Vladimir Meciar elvbarátjaként számon tartott, időközben azonban új platformot alakított Ivan Gasparovic köztársasági elnökké választása, ami az 1998 előtti politikai erők megerősödését jelzi. A Mikulas Dzurinda által vezetett kabinet az 1998 óta eltelt két ciklus alatt megindította a privatizációt, serkentette a külföldi működőtőke importját, s mára az adóreform segítségével kiváló telephelyet biztosít a külföldi befektetők számára. Felesleges lenne találgatásokba bocsátkozni, milyen hatással lesz az ország hosszú távú fejlődésére a gazdaság szinte „monokultúrassá” alakítása, a közép-európai autógyártó szerepének elhódítása Csehországtól és bizonyos fokig Lengyelországtól is. Az azonban bizonyos, hogy a súlyos regionális gazdasági és társadalmi feszültségek megoldása csak az uniós pénzügyi alapok hatékony felhasználásával érhető el. Ellenkező esetben nem lesz egyedüli a kelet-szlovákiai romazavargás vagy a tömeges menekülthullám, melynek rövid távú rendezését az Európai Unió is sürgeti.

A Budapest népességét alig meghaladó Szlovénia európai integrációja a térségben talán a legproblémamentesebb. A belépő volt szocialista országok közül Szlovéniában a legmagasabb az egy főre jutó GDP, ami jelenleg az uniós átlag 68%-ának felel meg. Egyedüli problémaként így Szlovénia területi felosztása merül fel, ugyanis az unió regionális alapjai szempontjából az országot egyetlen területi egységként tartják számon, ami a tíz új tag belépése után az egy főre jutó GDP tekintetében megközelíti a 75%-os küszöböt, s ezzel a támogatásra jogosultság felső határát súrolja. Szlovéniában egyedül az állam gazdasági szerepének korlátozása, valamint a privatizáció felgyorsítása jelent kihívást, tekintettel arra, hogy az ország gazdasága és külkereskedelme már ezernyi szállal kötődik az európai gazdaság magjához. Az újonnan csatlakozók közül várhatóan a szlovének vállalkoznak majd először az euró bevezetésére, ami már akár 2007-ben valósággá válhat. Szlovénia számára az uniós csatlakozás a kétoldalú kapcsol-

atok megerősödését eredményezi, mely főként az olaszországi és az ausztriai szlovén diaszpóra helyzetének javulását hozhatja magával.

Az Európai Unióhoz csatlakozó országok közül a balti államoknak kellett a legnagyobb utat megtenniük a tagságig, hiszen ezek az 1940-ben bekebelezett országok nem is olyan régen még a Szovjetunió tagköztársaságai voltak. A fél évszázados szovjet uralom alatt több százezer orosz ajkú polgárt telepítettek a balti államokba. Az eloroszosítást leginkább Észtország és Lettország szenvedte meg, s 1989-re az orosz lakosság aránya Lettországra 44%-ot, míg Észtországban 35%-ot ért el. A lett fővárosban, Rigában máig is többségben van az orosz ajkú „kisebbség”. A balti államok huszadik századi történelmének ismeretében érthető, hogy miért nem adtak állampolgárságot az ott maradt oroszoknak a kilencvenes évek elején újjászületett Lettországra és Észtországra. A balti államok május elsején körülbelül 700.000 hontalan személlyel csatlakoznak az Európai Unióhoz. Feszült figyelem kísérte a csatlakozás előtti utolsó pillanatokban az unió és Oroszország partnerségi megállapodásának a kelet-közép-európai országokra történő kiterjesztését. Moszkva szerette volna, ha a megállapodásban külön megemlíti a balti orosz kisebbségek helyzetét. Az észt és a lett kormány nyomására azonban a végleges szövegbe csak egy meglehetősen általános passzus került: „mindkét fél elkötelezett az emberi jogok és a kisebbségekhez tartozó személyek jogainak védelme iránt”. Észtország és Lettország mellett a harmadik balti köztársaságban is „orosz téma” okoz feszültséget. Litvániában a csatlakozást megelőző hetekben fosztotta meg a litván törvényhozás Rolandas Paksas államfőt hivatalától. A parlamenti döntést megelőzően a litván alkotmánybíróság úgy határozott, hogy az elnök megsértette az ország alaptörvényét azzal, hogy állampolgárságot adott egy olyan, maffiakapcsolatokkal vádolt orosz üzletembernek, aki korábban nagy összegekkel támogatta választási kampányát.

A balti államok gazdasági növekedésének üteme messze meghaladja bármely más európai ország teljesítményét: 2003-ban Lettországra 7,4, Észtországra 4,7, Litvániában pedig 8,9%-kal nőtt a GDP az előző évhez képest. A balti régió legfejlettebb országa az 1,4 millió lakosú Észtország vonzotta a legtöbb működőtőkét az elmúlt években. Észtország már ma is képes teljesíteni valamennyi maastrichti kritériumot, így akár már 2007. január elsején bevezethetné az eurót. Magyarország (ahol az állami kiadások meghaladták a GDP 50%-át 2002-ben) leginkább a balti államok hatékony és karcsú államigazgatásáról vehetne példát, míg Budapest sokat tanulhatna az autómentes belvárosú Rigától vagy a régi szépségében helyreállított Tallinn városközpontjának tisztaságából.

* * * * *

Eddig megjelent számaink megtekinthetők és letölthetők a www.vki.hu weboldalról